

Pražská památková péče v roce 1967

ZDISLAV BUŘÍVAL

Celé ulice prosvětlených fasád, jimž dovedné ruce daly nový půvab, stavební, rekonstrukční a renovační ruch v celém městě — taková byla atmosféra Prahy v roce 1967. Zvláštní pozornosti se přitom těšilo historické jádro města. Byla mu věnována maximální odborná péče, která zachraňuje cenné umělecké památky románského, gotického a barokního stavitelství i významná díla sochařská a malířská.

Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody se musilo vyrovnávat s úkoly, které ve finančním objemu stavebních a restaurátorských akcí představovaly částku sto miliónů Kčs. Z této skutečnosti, která znamená jenom část hlavních úkolů, vyplývalo mimořádné vypětí nejen všech pracovníků Pražského střediska, ale i aktivu dobrovolných pracovníků, zvláště členů památkové rady. Kromě neustálého sledování právě probíhajících stavebních a restaurátorských prací bylo třeba současně zajišťovat i projekční přípravu pro příští rok. Jedním z nejzávažnějších úkolů Pražského střediska bylo vypracování urbanistické koncepce jak v historickém jádru, tak i u historických a sídlištních center v okrajových obvodech Prahy.

Z nejdůležitějších akcí nutno uvést plnění úkolů daných radou a kulturní komisí Národního výboru hlavního města Prahy v oblasti péče o národní kulturní památky. Především pokračovala rekonstrukce areálu staroslavného Karolina, která se již blíží dokončení. Probíhaly práce na jedné z etap generální opravy Karlova mostu: stavebně byly zajišťovány vykloněné parapety. Rada NVP jmenovala ideovou komisi, která řídí rehabilitaci národní kulturní památky Vyšehrad. Archeologický ústav ČSAV současně připravoval zahájení rozsáhlého výzkumu, který má navázat na nedokončený průzkum vyšehradského areálu v letech 1930—1933. S většími problémy, zejména dislokačního charakteru, se setkává připravovaná rehabilitace Novoměstské radnice. Pražské středisko spolupracovalo se Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody a Státním ústavem pro rekonstrukci památkových měst a objektů na přípravě generální opravy Týnského kostela, který je součástí národní kulturní památky v souhrnném názvu Staroměstské náměstí. Intenzivně prováděný hloubkový stavebně historický průzkum domu U zvonu čp. 605/I probíhal současně s řešením metodických problémů spojených s náročnou rehabilitací této významné památky naší gotické profánní architektury. I tu se objevily velké dislokační potíže.

Anežský klášter se dostal do stadia, v němž již započaly vlastní stavební práce rozsáhlého rekonstrukčního úkolu, jehož splněním má být Národní galerii poskytnuta možnost instalovat v těchto prostorách poklady depozitářů gotického umění.

Výsledky restaurátorských akcí je možno již zhlédnout v dokončené lodi bývalého klášterního kostela sv. Tomáše na Malé Straně, který byl za podpory církevního oddě-

lení NVP komplexně restaurován. Klenební fresky V. V. Reinera se objevily v plné kráse spolu s restaurovaným mobiliářem i sochařskými a malířskými díly pražského baroka. Na základě zkušeností se organizuje podobná akce v kostele na Karlově.

V uplynulém roce byla dokončena i několikaletá rekonstrukce barokního kostela sv. Jiljí v Husově ulici. Nedaleko odtud v Karlově ulici byla pak zahájena obnova Vlašské kaple v úzké součinnosti se zastupitelským úřadem Italské republiky, již tento objekt patří. Obnovení se dočkal i renesanční kostel sv. Rocha, patřící do souboru staveb Strahovského kláštera. Po dlouhou dobu stál tu v pustém stavu a nepříliš vlídně vítal zejména zahraniční návštěvníky Památníku národního písemnictví. Další rekonstrukce byla zahájena na jedné z nejstarších staveb hlavního města, v románské bazilice sv. Václava Na Proseku. V Břevnově začala oprava barokních kaplí Křížové cesty, která vedla k hájeckému klášteru. Také proslulá Staronová synagoga v Maislově ulici se dočkala obnovy. Nutno připomenout, že i zde se tak stalo právem, neboť objekt je památkou světového významu a navštěvuje jej mnoho zahraničních návštěvníků Prahy.

Z profánních akcí sledovalo Pražské středisko obnovu karlínské Hajnovky, zvané též Sluncová. Přes velkou snahu pracovníků Střediska se však zatím nepodařilo dosáhnout podstatnějších výsledků a veškeré zákroky, z nichž mnohé byly velmi intenzívní, vyzněly bez úspěchu. Objekt je nyní ve vlastnictví orgánů Středočeského kraje a plně zasluhuje záchranu. Stejně palčivý problém vyvstal pro Pražské středisko i na druhém konci Prahy, v Košířích, kde jeho pracovníci se snažili všemi prostředky o záchranu Malostranského hřbitova, velmi těžce poškozeného koncem roku 1966: Proti vandalům byl zahájen právní postih. Dlouholeté úsilí památkářů bude konečně korunováno výsledkem a Malostranský hřbitov bude mít novou zeď, která oddělí jeho prostředí od okolního živého provozu jedné z hlavních městských komunikací. Nového zabezpečení se dočkala zeď Valdštejnské zahrady na Malé Straně i gotická Hladová zeď na Petříně. Byla opravena také zeď Vrtbovské zahrady, v níž byla obnovena i zajímavá grotta. Z dalších zahradních staveb, které byly rekonstruovány, nutno jmenovat pavilón v košířské Cibulce, jenž je předzvěstí, že i toto zpustlé místo se opět dočká někdejší přítazlivosti. Řada dalších objektů dostala alespoň nový zevnějšek. Oprava fasády, věží a střech byla zahájena například na kostele sv. Havla na Starém Městě, dále u sv. Salvátora v Dušní ulici, v síti trubkového lešení se rovněž octl kostel sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. Novou omítkou zasvítíl v uplynulém roce i kostel sv. Voršily na Národní třídě a kostel P. Marie na Strahově. Na Malé Straně byla opravena fasáda kostelů P. Marie Vítězné, P. Marie pod řetězem a sv. Kajetána. Kromě toho má podstatně zlepšený plášť i kostel P. Marie v Michli. Z nejvýznamnějších oprav pražských paláců lze uvést omítnutí arcibiskupského a Toskánského paláce na Hradčanech.

Velkého oživení se dočkaly i pražské obytné domy. Někde byly v uplynulém roce opět obnoveny celé ulice, jako například Havelská, kde byly opraveny domy levé strany, dále ulice V Kotečích, bloky v Dlouhé ulici, Truhlářské ulici i ušlechtilé stavby české novorenesance v třídě Dukelských hrdinů v Holešovicích. Řada budov byla zachráněna především v historickém jádru, zejména na Malé Straně a na Hradčanech.

S touto obnovou souvisí i nové úpravy pražských obchodů a restaurací, otvíraných v památkovém prostředí. Lze říci, že se již stalo v Praze takřka dobrým zvykem přizpůsobovat vzhled takových místností prostředí, ve kterém se nalézají. Připomeňme to

alespoň u některých z nich, u vinárny U Plebána na Betlémském náměstí, U Golema v Maislově ulici či u provozoven antikvariátu v čp. 459/I na Malém náměstí, u obchodu Femina v Železné ulici či obchodu n. p. Klenoty na Uhelném a Ovocném trhu.

K těmto akcím ovšem přistupuje i další počet různých prací, které byly vyvolány opravami fasád pražských domů. Kvantitativní souhrn představuje i zde neobyčejně rozsáhlou činnost pracovníků Pražského střediska, dokonce za obtížných podmínek, z nichž nutno vzít v úvahu i závažný nedostatek některých druhů stavebních materiálů, jejich nízkou kvalitu a malou trvanlivost a mnohdy také nesprávnou technologii.

Četných pražských památek není vhodně využíváno a jejich technický stav se rychle zhoršuje. Pražské středisko proto vybralo do druhé etapy pozornosti, soustředěné na ohrožené památkové objekty, několik desítek dalších domů, a je radostnou skutečností, že byla definitivně zachráněna řada památek, které ještě před několika lety byly v katastrofálním havarijním stavu. Jsou to například dům čp. 616/I v Dlouhé třídě s významným středověkým jádrem, domy čp. 593 a 594/I v Celetné ulici se zajímavými malovanými trámovými stropy a vnitřní dispozicí, čp. 275/III v Mostecké ulici, čp. 77/III v Míšeňské ulici a čp. 85/III ulici U Lužického semináře. Z této skupiny zachraňovaných objektů probíhají ještě stavební práce v domech čp. 324, 325, 323/III na Jánském vršku. Za velký úspěch památkové péče je možno pokládat obhájení některých objektů ohrožených jinými zájmy, zejména problémy dopravními. Kulturní komise NVP rozhodla o další ochraně domu čp. 425 na Újezdě a skupiny domků Pod Bruskou v tzv. Myší díře u Chotkovy silnice.

V roce 1967 byla konečně dobudována podskalská dominanta, která znovu ovládá Hypšmanovy veřejné budovy u Palackého mostu. Architekt F. M. Černý vytvořil zde pozoruhodné dílo, které současnými moderními výrazovými prostředky plní funkci emauzských věží, zničených náletem za druhé světové války.

Současný stavební vývoj v Praze se dotýká důležitých urbanistických a stavebních hodnot, a proto je nutno postupovat uvážlivě. Pražské středisko se zabývalo velmi bedlivě studiemi podrobných územních plánů, zejména spolupracovalo s Útvarem hlavního architekta na vypracování uvedených studií pro Staré Město s Josefovem, Malou Stranu a Hradčany. Za nejzávažnější úspěch v tomto směru činnosti památkové péče je možno považovat prosazení požadavku zahrnout území Nového Města do návrhu na vyhlášení památkové rezervace v Praze. Nové Město je totiž velmi vážně ohrožováno — ve svých dochovaných hodnotách středověkého urbanismu vynikající úrovně i ve stopách staršího osídlení — náročnými požadavky současného života. Nové Město navíc představuje velmi významnou kapitolu stavebních dějin Prahy v 19. století, která až dosud nebyla v celku zcela zhodnocena. Dále je třeba ve výše zmíněných souvislostech uvést dlouholetý boj o zajištění existence proslulé hloubětínské návsi. Stejně tak bylo úspěšně jednáno o změnu projektu zástavby v areálu staré břevnovské osady, jejíž náves má být respektována a vhodně zapojena do připravované nové zástavby.

Pokud jde o projekční přípravu akcí, které budou uskutečněny v příštích letech, zúčastnili se odborníci Pražského střediska celé řady jednání a zpracovali na okraji vlastní činnosti řadu odborných dobrozdání. Mezi zvlášť významné práce patří zejména projekční příprava regenerace Novoměstské radnice, která je národní kulturní památkou, a pozoruhodné pražské komunikace zvané Malostranský tunel. Jeho trasa byla

navržena od Kosárkova nábřeží až k smíchovskému bloku v sousedství mostu 1. máje; částečně prochází i pod hladinou Vltavy. Pro památkové pracovníky tu bylo velmi důležitě řešení otázky tzv. Odkolkových mlýnů, které jsou v souboru chráněných památek.

Neméně naléhavou akcí je projekt konečné úpravy tzv. Královské cesty, která zůstává v popředí zájmu pražské památkové péče již několik let. Dalším projektem je i nové využití Kaiserštejského paláce na Malostranském náměstí pro reprezentační účely zahraničního obchodu a úprava Menhartovského paláce v Celetné ulici pro účely Scénografického ústavu. K projektu obnovy Týnského kostela na Staroměstském náměstí budou v další etapě vyhotoveny metodické směrnice pro postup prací. Jiným projektovým úkolem, kterým se zabývají pracovníci Pražského střediska, je i nová úprava svatební síně ve Staroměstské radnici.

V rámci rekonstrukce historického jádra našeho hlavního města byl vybrán ke zpracování tzv. havelsko-michalský blok. Byly zahájeny projekční práce na tomto experimentálním úkolu, který je zcela nový a na jehož výsledku bude do značné míry záležet budoucí postup při celkové regeneraci historického jádra Prahy.

Ulice Prahy tedy zaskvíly novými barvami, poněkud mizí jejich šedá jednotvárnost a krása Prahy se rozhořívá do původní veselosti. Bohužel se však nepodařilo leccos obnovit se zdarem. Vyskytly se nesnáze, které mohou v celkovém živém prostoru výrazně vyniknout. Snahou pracovníků Pražského střediska bylo, aby byly odstraněny vady a aby vždy byly respektovány pokyny zajišťující odbornost při provádění oprav. K nejvýraznějším vadným případům patří obnova fasády čp. 176/IV v Loretánské ulici na Hradčanech, kde byly barevně natřeny kamenné články, ačkoliv požadavek zněl, aby kámen byl pouze vyspárován a ponechán ve své podobě. Podařilo se aspoň zabránit nátěru kamenného portálu. Příčina neodborné práce tkví v nekvalifikovanosti mimo-pražského stavebního podniku. Týž podnik omítl i renesanční sgrafita na radničních schodech na Hradčanech. Včas se však podařilo práce zastavit a nevhodná omítka byla sejmuta. Neodborně byly provedeny restaurátorské práce v ulici Na tržišti č. 8 na Malé Straně. Proto nebyly převzaty komisí ČFVU a byla nařízena oprava do 15. prosince 1967. K případu došlo tím, že Pražské středisko nebylo včas informováno o zahájení a průběhu restaurátorských prací. Pražští občané často poukazují na to, s jakou rychlostí byla opravena budova jugoslávského velvyslanectví v Mostecké ulici na Malé Straně. Ale i zde se vyskytla nepříjemná stránka, protože spolu s domovní fasádou byly na budově natřeny i kamenné články a plastiky latexovou barvou. Závada vznikla tím, že nebyly opět respektovány směrnice památkové péče.

Za zmínku stojí i případ Nostického paláce na Malé Straně, kde byla nekvalitně obnovena omítka. Již krátce po dokončení prací bylo shledáno, že se na omítce vytvářejí skvrny. Také zde je nutno mluvit o nekvalitní práci, která na významné architektonické a umělecké stavbě zvláště vyniká. Těchto případů je malý počet, přesto však nutí k zamyšlení nad jejich příčinami. Objevení skvrn na nové fasádě může být někdy zjev zcela běžný. Je známo, že staré domy nebývají dostatečně izolovány proti vlhkosti, a skvrny na fasádě nejsou tedy u nich zjevem ojedinělým. Jedna ze stížností, které bývají proti nové barevnosti pražských fasád proneseny, uvádí, že domy dostávají celkem monotónní škálu, vycházející zejména ze žluté barvy. Je to zaviněno tím, že frontony, jimiž pracují některé mimopražské podniky v historickém jádru Prahy, mají

malý výběr barevných vzorků, a proto používají většinou žlutých odstínů. Případ skvrnitě fasády se vyskytl například na Malém náměstí, kde fasáda byla provedena příliš rychle, dříve než uzrála opravená místa. Stává se též, že barva bývá nanášena, aniž je vyčkáno uzrání čerstvé omítky. Jinou příčinou méně hodnotné omítky bývá i nedostatečně vyzrálé vápno, takže jeho kvalitu nutno vylepšovat přísadou cementu. Z těchto případů však nelze generalizovat, neboť nedostatečně provedené omítky jsou zjevem ojedinělým; ve většině případů možno odvedenou práci na památkově chráněných objektech kvalifikovat jako dobrou a shodnou se zásadami památkové péče.

Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody musilo plnit i úkoly koncepční a úkoly vyplývající ze zpracování generelových prací zaměřených na dlouhodobý vývoj. V rámci generelových úvah o regeneraci historického jádra se Pražské středisko zabývá dnešním i výhledovým využitím historických areálů města, ekonomickými podněty podporujícími regeneraci této oblasti a dalšími podobnými problémy. V první etapě prací na generelu regenerace se Pražské středisko zabývalo analýzou současného stavu. Kvantitativní koncentrace stavebních památek na území historického jádra (1202 z 1700 zapsaných ve státním seznamu a 247 z 482 zapsaných v seznamu památkového zájmu na obvodu ONV 1) i jejich význam zdůvodňují vyhlášení tohoto území za památkovou rezervaci. Pražské středisko provedlo samo i některá statistická šetření a příslušné rozborů ukázaly mimo jiné, že plocha využívaná pro nebytové účely např. na území Prahy 1, 3 a 4 činí 65 % veškeré plochy, zatímco pro bytové účely je používáno jen 35 % plochy. Tento rozbor ukázal rovněž specifickou koncentraci některých druhů využití v oblasti Prahy 1 (uvedená procenta jsou ve vztahu k celé Praze): peněžnictví a pojišťovnictví 90 %, administrativy 58 %, kulturních a zábavných zařízení 46 %, stravovacích a ubytovacích zařízení 48,5 %, kostelů a modliteben 40,4 %, obchodních prostor 35 %, provozních prostor 28,9 %. U některých druhů je využití významných památkových objektů téměř zarážející (sklady 22,9 %). Rozbor též ukázal, že kromě Pražského hradu a snad některých církevních objektů není v Praze žádné budovy využito jako tzv. instalovaného objektu (povahy zámku nebo paláce) pro účely památkové. V první fázi generelových prací dokončili pracovníci Pražského střediska rovněž klasifikaci stavebního stavu jednotlivých památkových bloků a objektů. Z celkové kapacity specializované stavební výroby i specializované projekční organizace je dosud jen menší část kapacity k dispozici pro stavební akce na památkových objektech v historickém jádru.

Na základě poznatků získaných v první etapě generelových prací zpracovává Pražské středisko ve druhé etapě studii o dnešním a výhledovém využití historických areálů města. Tento úkol vychází ze studie k podrobnému územnímu plánu Starého Města, Malé Strany a Hradčan, jejíž první koncepce byly již vypracovány Útvarem hlavního architekta města Prahy. Středisko pracuje i na další studii regenerace historických areálů města, jejíž řešení se promítá do nároků na investiční činnost. Tato studie vychází na jedné straně z rozvahy potřeb a požadavků a na druhé straně z možností daných projekční a stavební kapacitou a dalšími předpoklady. Při návrhu na etapový postup této regenerace historického jádra bude přihlédnuto jak k technickému stavu jednotlivých objektů a bloků, tak i ke společenskému významu jednotlivých urbanistických oblastí.

Pracovníci Střediska budou pravděpodobně pracovat i na studii ekonomických stimulů podporujících realizaci regenerace historických areálů města. V rámci této studie by měly být například řešeny zejména otázky základní reprodukce, specifikován podíl kulturních památek na vytváření ekonomických hodnot z cizineckého ruchu a služeb pro obyvatelstvo a hledání zdroje umožňujícího soustředit finanční prostředky pro obnovu kulturních památek. Současně by měly být zpracovány i úvahy o některých statistických problémech památkových objektů hlavního města Prahy.

Z dalších závažných úkolů Pražského střediska je třeba se zmínit o systematické dokumentační práci, zejména o soupisu kulturních památek. Vlastníci nemovitých památek dostali vyrozumění o zápisu jejich objektu do státního seznamu. Pokud nepodali námítky proti tomuto rozhodnutí, zaslala jim Kulturní správa NVP výměr o prohlášení objektu za státní kulturní památku. Zatím pokračoval soupis movitých kulturních památek, který byl již z velké části přenesen na evidenční karty. Do 31. prosince 1967 skončila první etapa tohoto soupisu, která zahrnuje jak evidenční zachycení předmětu, tak i vyrozumění příslušného obvodního národního výboru. Práce na soupisu movitých památek byly zpomaleny zejména těžkým onemocněním a pak smrtí odbornice pro církevní památky dr. A. Birnbaumové a mimořádným pracovním vypětím předsedy soupisových komisí dr. E. Pocheho, CSc. Přesto však akce pokračovala podle stanoveného harmonogramu. Objekty památkového zájmu byly doplněny zjištěním vlastníků, jímž byl zaslán výměr Pražského střediska o hodnotě jejich objektu.

Mimořádná pozornost byla věnována vybudování snímkového archivu. Tato práce spočívá jednak v opatřování identifikačních fotografií pro zachycené památkové předměty, jednak v archivování dokumentačních snímků restaurátorských prací a v zavedení jejich řádné evidence. Podle plánu bude obrazový archiv Pražského střediska vybudován do poloviny roku 1968.

V roce 1967 byla opět zvýšena kapacita restaurátorských akcí. Nejdůležitější z nich byla obnova interiérů kostela sv. Tomáše, jež je z velké části již hotova. Byla dokončena záchrana význačných Reinerových fresek na klenbách a v kopuli bývalého augustiniánského chrámu. K zdárnému zakončení přispěla pětice restaurátorů: akad. mal. E. Hradil, B. Mišová, R. Ondráček, J. Král a D. Švarcová. Tito restaurátoři při podrobném průzkumu zjistili v sakristii kostela gotické fresky, jež můžeme zařadit do sedmdesátých let 14. století. Zajímavé byly i nálezy manýristických ornamentálních maleb na gotické klenbě v prostoru mezi sakristií a presbytářem. Restaurátoři dokončili také obnovu sochařské a malířské výzdoby všech oltářů kostela, takže v zimních měsících uvítal nově obnovený kostel první návštěvníky. Ne bez zajímavosti byl objev manýristického votivního obrazu španělského vyslance na dvoře Rudolfa II., opomíjený dosud literaturou zabývající se tímto chrámem.

Prekvapivé byly i objevy při zahájení restaurátorských akcí v kostele Panny Marie na Karlově. Již při prvním průzkumu zjistili restaurátoři, že oltářní obrazy byly pro kostel zmenšeny. Na záložce pláten se objevily i signatury malířů, např. Jana Jiřího Heintsche. Na plastikách význačného barokního sochaře z čtyřicátých let 18. století Jana Jiřího Schlanzowského se bohužel nedochovala v plném rozsahu původní barokní polychromie, takže bude nutno přistoupit k rozsáhlým rekonstrukcím původní barevnosti. Počítá se s tím, že interiér kostela Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlo-

vě bude dokončen v roce 1968 a exteriér pak k sympoziu o gotickém umění, které se má konat v roce 1969 v Praze.

Ne bez zajímavosti byl i rozsáhlý průzkum původní výzdoby interiéru bývalého kostela sv. Anny. Zjistilo se i k překvapení odborných kruhů, že presbytář byl bohatě vyzdoben figurálními novozákonními scénami a podobami světců, kteří měli vztah k řádu dominikánek.

Z dalších rozsáhlých akcí v roce 1967 byla rekonstrukce Jäcklova sousoší na Karlově mostě, kterou provádí trojice restaurátorů akad. soch. M. Vaichr, J. Vitvar a V. Hlavatý. Současně se přikročilo i k zhotovení kopie barokní sochy sv. Vojtěcha z Karlova mostu.

V roce 1967 započala také první etapa obnovy barokního kostela sv. Karla Boromejského (sv. Cyrila a Metoděje) v Resslově ulici rekonstrukcí téměř zničených soch z údobí baroka od neznámého autora. V roce 1968 se počítá s tím, že družstvo Štuko obnoví celou fasádu.

Překvapivý byl nález signatury Jeronýma Kohla na sochařské výzdobě kostela sv. Voršily na Národní třídě. Dosavadní vědecká literatura připisovala tuto plastickou výzdobu Františku Preissovi. Zajímavé bylo i zjištění původní barevnosti v průčelí kostela sv. Voršily, jež se diametrálně liší od pohledů, na něž jsme dosud byli zvyklí.

Rozsáhlá byla i obnova průčelí kostela sv. Havla, kde byla opět osazena plastická výzdoba na atice, odstraněná při minulých obnovovacích pracích v tomto století.

Dokončena bude i záchrana sochařské a štukové výzdoby kostela Panny Marie na Strahově. Při prvních průzkumech zjistili restaurátoři akad. soch. M. Starec a J. Čermák, že část sochařské výzdoby Jana Ondřeje Quitainera je v tak špatném stavu, že bude nutno nahradit ji kopiemi.

Pokračovalo se i v prvních záchranných pracích na zámku v Tróji. Doplnovaly se chybějící keramické vázy v nádherné zahradě a obnovoval se monumentální vstup do zámku. Rozsáhlé byly i rekonstrukce plastické výzdoby na atice barokní Invalidovny v Karlíně. Obtížné byly záchranné práce ve Vrtbovské zahradě, kde v letošním roce provedli akad. soch. Q. a J. Adamcovi a A. Viškovská rekonstrukci sally terreny, přičemž se počítá, že v dalších letech bude restaurována i honosná sochařská výzdoba.

Bohužel ne všechny plány bylo možno splnit v plném rozsahu. Tak bylo v roce 1968 toliko započato s velkorysou záchranou monumentálního kostela sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí a bývalého kostela sv. Šimona a Judy včetně přilehlého kláštera.

Přesto však finanční hodnocení všech restaurátorských akcí je překvapivé. Tak například církevní oddělení Národního výboru hlavního města Prahy počítalo před několika lety na obnovu všech kostelů s částkou 3 000 000 Kčs. V roce 1967 věnovalo jen na záchranu nejvýznačnějších objektů částku téměř pateronásobnou, přes 14 000 000 Kčs. Obdobně Galerie hlavního města Prahy vydává na záchranu plastik na veřejných prostranstvích rozsáhlé finanční prostředky.

Na renovaci těchto význačných objektů se podílelo vedle řady restaurátorů Českého fondu výtvarných umění i několik podniků, jako např. družstvo Štuko.

V závěru této kapitoly je nutno jmenovat i trojici restaurátorů, akad. malíře J. Blažeje, D. Sukdolákovou a D. Kašparovou, kteří pokračovali ve velkorysé záchrane význačných gotických maleb v ambitu emauzského kláštera.

Území Prahy jako křižovatka evropských dálkových cest a tisícileté centrum státu, který předcházelo rozvité předhistorické osídlení, koncentruje v sobě obsáhlé dějinné dokumenty. Tam, kde písemné prameny poskytují již pouhý torzální obraz, jejich výpovědní schopnosti zcela unikají, otvírají nálezy ukryté v jednotlivých objektech, a zejména v podzemí města další rozsáhlé materiály, které dovolí po mnoha stránkách doplnit obraz vývoje Prahy, zvláště jeho nejstarší historie. Poznání složitých dějin města učinilo veliký pokrok; současně bylo přitom napovězeno mnoho otázek, pro které nelze hledat z dosud přístupných materiálů vyřešení. Je to například problematika nejstaršího pražského tržiště a stav domácího osídlení k lokalitám cizích přistěhovačů, které sem přivedla křižovatka evropského dálkového obchodu, i celkový urbanistický vývoj města a jeho proměny — ze shluku osad proměna v městiště románských dvorců s kamennými domy, pak proměna v sevřené město gotické se souvislým řadovým obestavěním uličních front, kde někdejší partery měšťanských domů se staly suterénem, chceme-li vzpomenout jen nejstarší etapy. S historickým vývojem přehodnocovala se do jisté míry i komunikační síť. Různé nápovědi zůstávají dosavadními prostředky nadále neřešitelným dilematem různých hypotéz a jenom prohloubené poznání připraví další upřesnění. Zůstává skutečností, že Praha je městem nejméně probádaným.

Na území velkoměsta je výzkum vždy obtížný a složitý. Současný život nedovoluje systematické a tematické soustředění a často nepříznivě diktuje tempo i formu prací; též staletá koncentrace dějů způsobuje složité převrstvení horizontu a určitou nesoulednost nálezů. Orientace v této spletné situaci je velmi náročná a poskytuje zřídka jednorázově výmluvné materiály. Závěry je zpravidla nutno skládat mozaikovitě z řady dílčích nálezů.

Přestavba Prahy a modernizace jejího vybavení vyžaduje pronikavé zásahy do hmotného fondu města a jeho historického terénu. Již dnes jsou stavební akce značně rozsáhlé a plánované investice ukazují, že město stojí před velkou stavební konjunkturou. Jednou z velkých akcí je i vybudování podzemní dráhy.

Generace uskutečňující rekonstrukci a modernizaci města má současně historickou odpovědnost zajistit dokumentaci všech nálezů hmotné kultury, kterých se dotkne přestavba města. Neobstáli bychom před kritikou světové veřejnosti a budoucích generací, kdybychom v době rozvinutí vědních metod nechali stavebními stroji devastovat historické terény bez jakéhokoliv předběžného výzkumu a dokumentace, neboť tyto zásahy jednou provždy zlikvidují možnost archeologického poznání dějin města. Jsou to často právě ty jemné dílčí nálezové podrobnosti a souvislosti, které lze ještě zachytit a mozaikovitě skládat do celkového obrazce vývoje pražského osídlení; ale jejich likvidace nenávratně zahluje dějiny Prahy mlčením.

Zatímco ryzí archeologická pracoviště soustřeďují svou metodiku více na vlastní dějiny hmotné kultury, je úkol stavebně archeologického oddělení Pražského střediska zaměřen více na lokální dějiny města, má sledovat jednotlivé nálezy v širším vztahu k urbanistickému vývoji daného místa nebo jednotlivého objektu. Tím úkol nabývá určité specifičnosti, vyplývající nutně i ze sepětí s památkovou péčí.

Památkové hodnoty Prahy nejsou totiž v pouhé atraktivnosti vybraných historických objektů, ale mají těžiště právě v dochovaném celku historického města. Jeho prostředí můžeme restituovat tím úspěšněji, čím hlouběji je poznáváme.

Prohlubování metod a rozvoj vědy pochopitelně zasahuje i do problematiky památkové péče. Stále více si uvědomujeme, že zásah do historického prostředí prováděný bez širokého fundování jen podle navyklých schémat běžné praxe vlastní památku poškozuje, protože stírá a popírá její individualitu. Nemá-li být rekonstrukce pouze jinou, „vylepšenou“ formou někdejších puristů, musí vycházet z hloubkového poznání historických hodnot a respektování specifičnosti a individuálních charakteristik dané lokality. Když např. zásah pozdějších dob narušil určité proporce prostorné nebo tvarové a špatná rekonstrukce tuto deformaci petrifikuje (přitom nový stavební zásah zničí většinou jemné fragmenty, které ještě umožňovaly ověření původního záměru), anebo nahradí aplikací (přenesenou odjinud), která původní dispozici přetváří třeba ve zcela jiný útvar, vydává pak za památku něco jiného, nově vytvořeného, vymyšleného, neodpovídajícího skutečnému historickému stavu. Tyto formy rekonstrukce v jiné, třebaš decentnější formě a v jiné poloze se dějí ještě dnes. Nechceme-li památce víc ublížit než prospět, je nutno stále prohlubovat výzkum, a to nejen pod omítkou objektu, ale i pod terénem. Památková péče musí být nejen funkčním a úředním orgánem, ale musí pracovat i na výzkumech s potřebným aparátem dokumentačním i laboratorním. Tím se vyloučí situace, že nálezy odkryje až stavební výroba v době, kdy se obtížně zachraňují pouhá torza a kdy již nelze v potřebné šíři měnit schválený projekt. Průzkum provedený v předstihu se ukazuje i ekonomicky výhodný, uspoří totiž ztráty při zastavení stavební výroby v důsledku nových nálezů nebo změny projektů.

Použití moderních postupů a aplikace vědeckých metod v památkové péči zdají se být zcela logické a nezbytné, ale jejich uplatnění v běžné praxi se ukazuje jako velmi složité. To, co v jiných oborech je již přijímáno za samozřejmé a dokonce je v plné šíři vyžadováno, pokládá se u památek mnohdy ještě za nadbytečné. Velkou potíží jsou dislokační problémy, bránící vyprázdňení objektů v dostatečném předstihu. Další komplikace přináší systém stavebních rekonstrukcí, formulovaný mnoha různými směrnici, zejména pak ekonomické zajištění výzkumů. Pro stavební podniky je hodinová kalkulace individuálních dělnických prací nevýhodná a v podstatě ztrátová, proto se jí vyhýbají, jak mohou; a naopak památkové středisko nezíská tolik mzdových fondů na dělnické práce, kolik by pražské úkoly vyžadovaly. Přitom situace Muzea hlavního města Prahy a Archeologického ústavu je obdobná. Proto stále uniká při plném vědomí všech odborných pracovníků mnoho z historických fundamentů města, a to i takových, které by měly dojít uplatnění v jeho soudobém interiéru.

S touto problematikou se potýkají dvě oddělení Střediska; oddělení památkové péče a stavebně archeologické oddělení. Věříme však, že čas a zejména výsledky práce přinesou správným zásadám přece jen plné uplatnění. Co se — pochopením rady NVP — podařilo zajistit při projektu podzemní dráhy a připravovaných automobilových tunelů, bude jistě nezbytností v celém rozsahu regenerace a nové výstavby Prahy.

Významným aktem pro pražskou památkovou péči stalo se rozhodnutí vlády a rady NVP o změně systému podpovrchové tramvaje městské hromadné dopravy v samostatnou podzemní dráhu. Přináší to zejména vyloučení demoličních zásahů v trase vedené historickým jádrem a zásahů do terénu při přeložkách inženýrských sítí, tedy to, co bylo pro památkové orgány tíživým problémem. Celá šíře důsledků, jež toto rozhodnutí přinese pro památkový fond Prahy, projeví se ovšem až po vypracování projektového

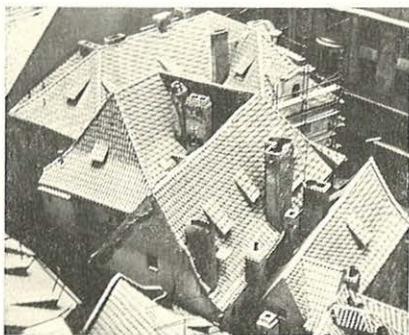

Pražské střechy

Foto H. Šanl

Střechy Pražského hradu

*Kostel sv. Jakuba
a Týnský chrám*

*Střechy bloku U zelené žáby
na Starém Městě*

*Bývalá kaple u sv. Haštala
na Starém Městě*

úkolů, který bude ujasněn v průběhu roku 1968. Pokud bude možno konstrukci tunelu zapustit do bezpečné hloubky nebo skály, bylo by situování tras z památkového hlediska optimální. Upuštění od povrchových výkopů omezuje i nutnost záchrany archeologických výzkumů. Jinak podle předběžných dispozic nepřinese podzemní dráha podstatné zmenšení úkolů památkové péče. Pražské historické objekty jsou totiž složitou srostlicí různých stavebních konstrukcí, vytvořenou v dlouhém časovém vývoji různými slohovými a funkčními úpravami. Proto jsou staticky velmi citlivé hlavně na základové poměry. Nezmenší se tedy v tomto směru úkol podrobného výzkumu vlastních objektů jako základního podkladu pro sledování jednotlivých konstrukcí v průběhu výstavby metra a její zajištění v případě základových změn.

Kladným přínosem pro postup prací a realizaci celého problému je, že všechny problémy spojené s vybudováním metra mají být souběžné s projekcí a konzultované se všemi zainteresovanými složkami, aby bylo vyhledáno všestranně přijatelné řešení. Hledisko památkové péče musí mít na území historické Prahy základní slovo.

Protože se současně ukazuje nutnost záchrany výzkumů v trase připravované výstavby malostranského tunelu a u dalších investičních záměrů městské hromadné dopravy, projednala rada NVP dne 5. září 1967 opatření, aby tyto úkoly byly všestranně zajištěny. Výzkum na trase malostranského tunelu bude zahájen v roce 1968.

Zatím v uplynulém roce pokračoval na trasách městské hromadné dopravy průzkum měšťanských domů v bloku Karolina a v areálu jindřichské školy a fary, kde se podle pramenů nacházela osada Chudobice. Situování podzemních tras se v zásadních směrech asi podstatně nezmění, a proto výsledky prací budou mít platnost i nadále. Jsou to místa, která budou stejně dotčena rekonstrukcí města buď sama, nebo jejich bezprostřední okolí, proto by byl hloubkový průzkum v každém případě nezbytný. Stavební práce probíhající na různých místech města vyvolaly řadu dalších akcí, z nichž některé přinesly mimořádné výsledky. Byla dokončena první etapa výzkumu v břevnovském klášteře, kde se připravuje položení betonové desky, která umožní stálý přístup do odkrytých nejstarších partií kostela. V Emauzích při úpravě kostela pro varhanní síň se chystá zapuštění některých zařízení do historického terénu. Muzeum hl. města Prahy sledovalo současně výkop podchodu na Václavském náměstí a Archeologický ústav ČSAV pracuje dále v Anežském klášteře. Pražské středisko organizovalo řadu drobnějších akcí a připravuje materiály pro soustavné sledování závažných zásahů do historického terénu města. Muzeum hlavního města Prahy provádělo řadu záchranných výzkumů, zejména na trase inženýrských sítí v Hostivaři a na sídlištích; závažné nálezy byly zachyceny v Proseku.

Pro koordinaci a soustavné sledování zásahů do historického terénu města je velkým nedostatkem chybějící společný článek, pražská koordináční archeologická komise, vybavená určitou pravomocí. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody připravuje nyní v dohodě s Archeologickým ústavem ČSAV a dalšími institucemi návrh na její ustavení.

*

Přehled činnosti Pražského střediska za uplynulé období by nebyl úplný, kdybych se nezmínil aspoň několika slovy o druhé stěžejní náplni jeho poslání, o úkolech státní ochrany přírody na území hlavního města Prahy. Hlavním a nejzávažnějším úkolem bylo dokončení všech přípravných prací a jednání pro vyhlášení 30 vybraných ploch a přírodních výtvorů v Praze za území chráněná státem podle zákona č. 40/1956 Sb. To bylo také většinou provedeno kromě některých složitých případů, jejichž dořešení závisí na jiných složkách a orgánech; například v území s provedenou změnou parcel a jejich číslování nejsou dosud nové podklady geodézií rozpracovány a staré nelze upotřebit. Jinde došlo k úmrtí majitele či uživatele a dědictví není dosud projednáno. V řadě případů, především u majitelů parcel s chatami z Nové Vsi, došla i záporná vyjádření, víceméně jakýsi protest proti tomu, že zde odbor výstavby ONV-5 zcela správně ostře zasáhl proti „černým“ stavbám. Všechny neřešitelné případy byly v souhrnu odevzdány spolu s podklady k rozhodnutí a vyhlášení radě NVP. Celý komplexní návrh těchto 30 území byl zatím 13. září 1967 schválen kulturní komisí NVP a bylo rozhodnuto, aby rada NVP nejen vyhlásila podle § 8 zák. č. 40/1956 Sb. chráněné přírodní výtvoři (celkem 12 území), ale schválila i návrhy ostatních území (5 státních přírodních rezervací a 12 chráněných nalezišť) před odevzdáním ministerstvu kultury.

Pro zajištění a vybavení těchto území v terénu bylo záhy po vyhlášení objednáno předběžné množství tyčí pro označující tabule a objednána výroba části hraničních sloupků pro vymezení hranic chráněných území. Dokončení těchto prací je plánováno na rok 1968.

K získání co nejpodrobnějších znalostí přírodních hodnot v území, jež mají být vyhlášena za chráněná, byl stejně jako v minulých letech prováděn soustavný průzkum hmyzu (Prokopské údolí, Čimické údolí, Podhoří). Přitom se průzkum v Prokopském údolí váže na další průzkumy prováděné Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody. Výsledky z těchto průzkumů budou ovšem za pomoci různých specialistů dokončeny až v roce 1968. V předchozím roce byly do přehledných tabulek zpracovány výsledky předběžných průzkumů z dřívějších let do konce roku 1966.

Na všech chráněných i k ochraně navržených území byly prováděny pravidelné kontroly, aby každé bylo nejméně třikrát do roka navštíveno. Zjištěné nedostatky a nevhodné zásahy byly ihned písemně projednávány s příslušnými složkami obvodních národních výborů.

Na úseku historických parků a zahrad byly za pomoci externích spolupracovníků vypracovány podrobné plány současného stavu všech hodnotnějších celků v Praze (celkem 14), kromě areálu Petřína a Stromovky, které budou zpracovány v roce 1968.

Vzhledem k časové tísní byla v tomto roce velmi málo prováděna fotografická dokumentace chráněných území a historických parků. S větším rozsahem této dokumentace, především u historických parků a zahrad, se počítá v jarním období roku 1968.

Časově nejnáročnější, a pro ochranu zvláštních a chráněných území i pro ochranu zeleně a přírodního prostředí vůbec, je účast pracovníků oddělení ochrany přírody v podávání návrhů a připomínek na všech jednáních, komisích a schvalovacích řízeních různých staveb a úprav, územních plánů apod. V roce 1967 se účastnili více než 250 těchto jednání, kde se často podařilo dosáhnout významné změny projektů ve prospěch pražské přírody.

V rámci spolupráce s ostatními složkami a orgány NVP jsou pracovníci Pražského střediska členy v subkomisi zeleně při komisi životního prostředí NVP a v komisi zeleně při Útvaru hlavního architekta města Prahy, zúčastňují se práce na generelu zeleně, spolupracují na projektu botanické zahrady v Tróji, a na regeneraci národní kulturní památky Vyšehrad. Na úseku výchovy veřejnosti k ochraně přírody spolupracoval vedoucí oddělení při organizaci přírodovědné soutěže pražské mládeže a vedl hodnocení ochrannářské části této soutěže. Velmi dobrá byla spolupráce s kolektivem dobrovolných pracovníků ochrany přírody s konzervátory a zpravodaji. Podle instrukcí oddělení byly zahájeny práce na soupisu starých a význačných stromů rostoucích mimo veřejné parky. Celkově nejlépe pracují kolektivy při obvodních národních výběrech v Praze 5 a 6, kde je dostatečný zájem a opora ze strany vedoucích funkcionářů ONV. V radě ONV 6 byla zvláště projednávána celková situace ochrany přírody a zeleně a byla přijata velmi závažná usnesení ke zlepšení ochrany chráněných a cenných území zeleně.

V rámci spolupráce s ostatními složkami a organizacemi i mimopražskými zúčastnil se vedoucí oddělení ochrany přírody — ve spolupráci se Středočeským krajským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody a ČSAV — výzkumu drobné zvířeny v zátopovém území Želivky a při hodnocení některých návrhů chráněných území v okolí Prahy. Byla navázána úzká spolupráce se středisky v Brně a Bratislavě, jejichž problematika práce se podobá pražské. V rámci zjišťování různých potřebných podkladů spolupracovalo oddělení ochrany přírody s některými složkami ČSAV, Národního muzea, Přírodovědecké fakulty Karlovy university aj. a na úseku propagačním s Čs. televizí při natáčení filmu o pražských zahradách.

*

Ke stěžejním úkolům Pražského střediska patřila v minulém období i činnost kulturně výchovná, která byla dále prohloubena. Zvláště úspěšně se rozvíjela spolupráce s pedagogy pražských škol při organizování II. ročníku populární soutěže Poznej a chraň památky Prahy. Ročník byl tentokrát zcela věnován školní mládeži. Byl rozvržen do dvou kategorií, nižší se zúčastnili mladí řešitelé od 6—15 let, vyšší od 15—18 let. Otázky soutěže byly zaměřeny k prohloubení znalostí a vědomostí o pražském kulturním bohatství a převážně si všímaly charakteristických znaků slohových pojetí, která se v Praze objevují. Jeden z úkolů soutěže byl zaměřen k historické události charakteristické pro rok 1967, k 50. výročí Velké Říjnové socialistické revoluce a jejímu ohlasu v našem hlavním městě. Soutěž se setkala se zaslouženým zájmem u dětí a učitelů a zcela naplněná velká zasedací síň Nové radnice při vyhlášení výsledků svědčila o velikém úspěchu této dnes již populární akce.

Pro dobrovolné pracovníky Pražského střediska a pražské zájemce byl opět v jarních měsících 1967 uspořádán v sále Městské lidové knihovny cyklus lidové university pod názvem Péče o památky v Praze a ve světě. Podle hodnocení orgánů Socialistické akademie, která je hlavním pořadatelem všech cyklů Lidové university, těšil se kurs Pražského střediska o památkách největší popularitě mezi zájemci o vzdělání.

Ve spolupráci se čtvrtou odbočkou Svazu čs. výtvarných umělců byl uspořádán již

pátý cyklus zahraničních filmů Výtvarné umění a památky světa. Cyklus probíhal od 9. ledna do 18. února 1967 v divadle Sluníčko na Příkopech. Obecenstvo bylo hlavně z řad výtvarných umělců, památkářů, architektů a dalších příbuzných oborů. Uskutečnilo se celkem 15 večerů při průměrné návštěvnosti 260 osob na představení.

Publikační činnost Pražského střediska byla charakterizována dalším ročníkem Staleté Prahy. Byly zahájeny autorské a redakční práce na knižním vydání státního seznamu nemovitých kulturních památek. Práce na tomto „katalogu“ vychází ze zjištění, která byla účinná během soupisových prací pražských kulturních památek, a je doplňována novými poznatky a objevy. Je jisté, že se kniha setká s mimořádným zájmem, protože podobné dílo dosud u nás nebylo vydáno. Doplněním ediční činnosti Pražského střediska je i bulletin vydávaný pro potřeby novinářů, funkcionářů národních výborů i pro aktivisty památkové péče. Styk s novináři byl během roku zprostředkován jak individuálními konzultacemi, tak i tiskovými poradami, z nichž tisková konference konaná 2. února 1967 v prostorách Pražského střediska se těšila mimořádné pozornosti. Konaly se i další tiskové porady o problémech rehabilitace Karlova mostu i národní kulturní památky Vyšehrad. Denní tisk, Čs. rozhlas i Čs. televize přinesly v průběhu roku četné informace o pražských památkách a jejich obnově.

Uplynulý rok byl poznamenán přípravnými pracemi výstavy o pražských památkách, vytvářené na námět Živá krása staré Prahy. Je to výstava určená pro zahraničí. Má dokumentovat jedinečné prostředí historického jádra Prahy, přinést ukázky jeho hodnot, výsledky posledních průzkumů a objevů. Jejím posláním je ukázat, jak se dnes v Praze o památky pečuje a jak památky žijí, i vzbudit zájem odborných kruhů v zahraničí a dostat se tak k širší veřejnosti. Zájem o výstavu projevil již některé státy a první trasa její instalace byla již definitivně určena.

Pokračovaly také akce Klubu mladých památkářů. Bylo uskutečněno několik besed a exkurzí do objektů, které jsou předním zájmem památkové péče. Řady členů Klubu se rozšířily o nové zájemce, zejména z úspěšných účastníků soutěže Poznej a chraň památky Prahy.

V závěru roku odevzdali pracovníci Pražského střediska orgánům hlavního města návrh koncepce své činnosti a zásad dalšího rozvoje státní památkové péče v Praze. Jde o závažný dokument, jímž se na základě dlouholetých zkušeností poprvé v historii pražské památkové péče zevšeobecňují a vytyčují úkoly této oblasti. Dokument vyvedá jedinečnou památkovou hodnotu města Prahy a její přínos naší a světové kultuře i význam památek pro životní prostředí, pro rozvoj domácího i zahraničního cestovního ruchu i pro výchovu k socialistickému vlastenectví. Jsou v něm shrnuty úkoly památkové péče v Praze v oblasti ideové, odborné i organizační a naznačena cesta, jak řešit velkolepý program památkové obnovy města v příštích letech.